

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2025.3.10>**Руслан ЧОРНОЛУЦЬКИЙ**

доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права
ПрАТ «БНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», jurcomm77@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7672-0739

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВУ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО І МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

У статті досліджено актуальні проблеми співвідношення та взаємовпливу міжнародного публічного і міжнародного приватного права в умовах глобалізації та трансформації світової правової системи. Проаналізовано ключові доктринальні підходи до визначення меж і точок перетину цих двох галузей, а також звернуто увагу на складнощі практичного застосування норм у сфері захисту прав людини, міжнародної торгівлі та інвестицій. З'ясовано, що взаємодія публічного та приватного міжнародного права набуває дедалі більш комплексного характеру: норми міжнародних конвенцій впливають на приватноправові відносини, тоді як міжнародні комерційні арбітражі та національні суди враховують стандарти публічного міжнародного права. Визначено, що особливої актуальності набуває питання гармонізації підходів до юрисдикції, застосовного права та імплементації міжнародних договорів у національне законодавство.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексного розгляду міжнародного публічного і міжнародного приватного права як взаємодоповнюючих систем, що здатні забезпечити баланс між інтересами держави, міжнародних організацій та приватних суб'єктів. Запропоновано авторське бачення інтегративної моделі співвідношення, яка враховує потреби сучасних міжнародних відносин і практику провідних міжнародних судових інституцій.

У результаті проведеного аналізу зроблено висновок, що ефективне поєднання норм обох галузей є ключовим чинником для запобігання правовим колізіям і забезпечення стабільності міжнародного правопорядку. Доцільним є посилення універсальних міжнародних стандартів, розширення договірної бази, розвиток механізмів взаємного визнання рішень судів та арбітражів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці концептуальних підходів до гармонізації міжнародного публічного та приватного права, що дозволить більш ефективно реагувати на виклики глобалізації та захищати права як держав, так і приватних осіб.

Ключові слова: міжнародне публічне право, міжнародне приватне право, співвідношення, взаємовплив, гармонізація, глобалізація.

Ruslan Chornolutskyi. CORRELATION AND INTERACTION BETWEEN PUBLIC INTERNATIONAL LAW AND PRIVATE INTERNATIONAL LAW: CURRENT CHALLENGES AND DEVELOPMENT TRENDS

The article examines the current challenges of correlation and interaction between public and private international law in the context of globalization and the transformation of the global legal system. The research analyzes key doctrinal approaches to defining the boundaries and points of intersection of these two branches, and particular attention is paid to the practical difficulties of applying norms in the areas of human rights protection, international trade, and investment. It is clarified that the interaction between public and private international law is becoming increasingly complex: international conventions directly influence private legal relations, while international commercial arbitration and national courts take into account public international law standards. It is determined that the issues of harmonizing approaches to jurisdiction, applicable law, and the implementation of international treaties into national legislation are of particular relevance.

The scientific novelty of this study lies in a comprehensive examination of public and private international law as complementary systems capable of ensuring a balance between the interests of states, international organizations, and private actors. The author proposes an integrative model of correlation that considers the needs of modern international relations and the practice of leading international judicial institutions.

The research concludes that an effective combination of norms from both branches is a key factor in preventing legal conflicts and ensuring the stability of the international legal order. Strengthening universal international standards, expanding the treaty framework, and developing mechanisms for mutual recognition of court and arbitration decisions are considered necessary. Prospects for further research involve the development of conceptual approaches to the harmonization of public and private international law, which will make it possible to respond more effectively to globalization challenges and safeguard the rights of both states and individuals.

Key words: public international law, private international law, correlation, interaction, harmonization, globalization.

Постановка проблеми. Сучасна система міжнародних відносин характеризується постійним розширенням взаємодії між дер-

жавами, міжнародними організаціями та приватними суб'єктами права. Це зумовлює необхідність переосмислення співвідношення

міжнародного публічного та міжнародного приватного права, адже дедалі частіше виникають колізії, що потребують комплексного правового врегулювання. Наявність «сірого поля» між цими галузями створює виклики для теорії та практики права, зокрема в питаннях юрисдикції, застосовного права та імплементації міжнародних договорів у національні правові системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці взаємодії міжнародного публічного і приватного права присвячені праці таких учених, як Т.А. Гречка, Н.В. Мережко, С.О. Борисевич. У науковому дискурсі простежується тенденція до пошуку інтегративної моделі, де обидві галузі розглядаються не як ізольовані системи, а як взаємопов'язані інструменти регулювання.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є виявлення основних проблем співвідношення та взаємовпливу міжнародного публічного і приватного права в умовах глобалізації. Завдання полягає у визначенні сфер перетину, аналізі правозастосовчої практики та формулюванні пропозицій щодо гармонізації правових механізмів.

Виклад основного матеріалу. Правове підґрунтя міжнародного приватного права в Україні закладене у Законі України «Про міжнародне приватне право», який визначає предмет, мету та принципи його застосування. Відповідно до статті 1 цього Закону, регулювання поширюється на приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом [1]. Основна мета – гарантувати справедливий, рівний та ефективний захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, незалежно від їх громадянства чи місця проживання.

Іноземний елемент може проявлятися у кількох формах: коли сторони правовідносин належать до різних юрисдикцій; коли об'єкт правовідносин (майно, предмет договору) розташований за кордоном; коли юридично значущі дії відбуваються на території іншої держави; коли зобов'язання мають виконуватися поза межами України або ж коли відносини прямо підпорядковуються іноземному праву. Такі випадки вимагають спеціальних юридичних механізмів, адже просте застосування лише національних норм не завжди дозволяє досягти правової визначеності.

Колізії між нормами українського та іноземного права є типовим викликом для правозастосування. Для їх вирішення використовуються колісійні норми, що визначають, право якої держави має бути застосоване. Вони можуть закріплюватися у внутрішньому зако-

нодавстві, міжнародних договорах чи судових прецедентах. Функція цих норм полягає у забезпеченні балансу – з одного боку, між принципом державного суверенітету, а з іншого – потребою ефективного функціонування транскордонних відносин [2, с. 345].

Розвиток глобалізаційних процесів значно посилює необхідність взаємодії міжнародного приватного та публічного права. Залучення України до численних міжнародних проєктів, розширення торговельно-економічних зв'язків, активне використання цифрових технологій та зростання мобільності населення зумовили появу нових викликів. У цьому контексті особливо важливим стало укладення Угоди про асоціацію з ЄС [3]. Документ не лише заклав основу для політичного діалогу та економічної співпраці, але й стимулював модернізацію українського законодавства, орієнтуючи його на європейські стандарти. Впровадження положень Угоди безпосередньо впливає на розвиток міжнародного приватного права в Україні, адже сприяє зближенню правових систем та спрощує процедури правозастосування у транскордонних справах [4].

У світовій практиці спостерігається різне розуміння міжнародного приватного права. Так, в англосаксонських країнах та у Франції його зміст охоплює також норми міжнародного цивільного процесу, які визначають правила юрисдикції, розгляд справ із «іноземним елементом» та умови визнання і виконання іноземних судових рішень. Це свідчить про інтеграцію матеріальних і процесуальних аспектів у межах єдиної системи, що дозволяє більш комплексно вирішувати правові колізії.

Історично важливий внесок у становлення міжнародного приватного права зробили вчені XIX століття. Ф. К. фон Савінії розробив концепцію, за якою застосовне право визначається через «найтісніший зв'язок» правовідносин із певною правовою системою. Він наголошував, що усі правові системи є рівними, проте визнавав право суду не застосовувати іноземні норми, які суперечать основоположним принципам власного законодавства. Італійський науковець П. С. Манчіні натомість робив акцент на громадянстві як основному критерію вибору особистого закону. У XX ст. до цих підходів додалися нові теорії, розроблені в США та Франції, які підкреслювали, що вирішення конфліктів правових систем неможливе без урахування змісту матеріальних норм та оцінки конкретних обставин справи [5].

З другої половини XX століття міжнародне приватне право почало відходити від

жорстких, універсальних правил на користь більш гнучких механізмів. Традиційні колізійні прив'язки – громадянство, місце проживання, місце укладення договору чи місце знаходження речі – були деталізовані й адаптовані до нових реалій. Зміни посилюються у ХХІ столітті, особливо на тлі російсько-української війни, яка продемонструвала глибокий зв'язок між дотриманням норм публічного міжнародного права та стабільністю у сфері приватноправових відносин.

У сучасній юридичній науці та практиці можна виокремити три ключові форми взаємодії міжнародного приватного та міжнародного публічного права, кожна з яких має свої особливості та прояви [6, с. 234].

По-перше, конфлікт норм. Йдеться про ситуації, коли положення міжнародного приватного права та міжнародного публічного права пропонують різні варіанти врегулювання однієї й тієї самої проблеми. Це особливо помітно у справах, де перетинаються інтереси держави та приватних осіб, наприклад, під час розгляду питань про юрисдикційний імунітет держави у спорах з іноземними інвесторами чи компаніями. З одного боку, публічне міжнародне право виходить із принципу суверенної рівності держав, а з іншого – міжнародне приватне право прагне захистити інтереси приватних суб'єктів, забезпечуючи можливість доступу до правосуддя. Такий конфлікт нерідко призводить до пошуку балансуючих рішень судами та арбітражними інституціями [7, с. 18].

По-друге, взаємодоповнюваність норм. У багатьох випадках міжнародне приватне право не може існувати ізольовано від базових положень публічного міжнародного права. Загальні принципи – повага до прав людини, недискримінація, захист іноземних інвестицій, свобода підприємницької діяльності – проникають у сферу приватноправових відносин та стають орієнтирами для національних судів і міжнародних арбітражів. Наприклад, під час вирішення спорів у сфері трудових відносин із «міжнародним елементом» суди враховують стандарти МОП, а у сфері інвестиційних спорів – положення міжнародних договорів про захист капіталовкладень.

По-третє, взаємозалежність норм. Розвиток міжнародного публічного права створює підґрунтя для формування нових інститутів міжнародного приватного права. Так, укладення багатосторонніх конвенцій з питань боротьби з корупцією чи відмиванням коштів стимулює появу додаткових механізмів регулювання приватних відносин у транскордонному вимірі. Водночас активізація приватноправо-

вих зв'язків, зростання кількості міжнародних контрактів, шлюборозлучних процесів із «іноземним елементом», комерційного арбітражу та інших форм транскордонної взаємодії зумовлює необхідність адаптації публічно-правових інструментів. У результаті виникає своєрідний «діалог норм», коли приватноправові та публічноправові механізми взаємно впливають на еволюцію одне одного.

Таким чином, сучасна система міжнародного права демонструє складну, але закономірну взаємодію його приватної та публічної складових. Це не лише відображає тенденції глобалізації, а й свідчить про необхідність пошуку ефективних форм гармонізації для уникнення колізій та забезпечення комплексного правового регулювання міжнародних відносин.

Таким чином, міжнародне приватне право в Україні та світі постає як динамічна і взаємопов'язана із міжнародним публічним правом система. Його завданням є не лише врегулювання колізій, але й забезпечення справедливості у відносинах між приватними суб'єктами, що перебувають у різних юрисдикціях. Взаємодія цих двох галузей права сьогодні є однією з найважливіших передумов стабільності міжнародного правопорядку та розвитку правових систем у глобальному масштабі [8, с. 22].

Особливу увагу необхідно приділяти питанню публічного порядку як обмежувального фактора у застосуванні іноземного права. Українські суди, як і суди багатьох інших держав, можуть відмовити у застосуванні іноземної норми, якщо її зміст суперечить фундаментальним засадам правопорядку України. Це положення забезпечує баланс між повагою до іноземних правових систем та захистом національного суверенітету. Водночас, широке або надмірне використання застереження про публічний порядок може призвести до підризу передбачуваності у сфері міжнародного приватного права, тому його застосування вимагає особливої обережності.

Ще одним важливим аспектом взаємодії міжнародного приватного та міжнародного публічного права є права людини. Міжнародні договори, такі як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, прямо впливають на приватноправові відносини з іноземним елементом [9]. Наприклад, у справах про визначення місця проживання дитини з батьками різного громадянства застосування норм міжнародного приватного права завжди повинно здійснюватися з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини, закріпленого у міжнародних актах

публічного характеру. Це демонструє органічний зв'язок двох сфер права, який має не теоретичне, а практичне значення.

Не можна оминати увагою і сферу міжнародного комерційного арбітражу, що знаходиться на перетині міжнародного приватного і міжнародного публічного права. З одного боку, арбітражні угоди та рішення ґрунтуються на автономії волі сторін і є частиною приватноправових відносин. З іншого боку, їх визнання і виконання можливе лише за умови дотримання норм публічного міжнародного права, насамперед Нью-Йоркської конвенції 1958 року про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень. У цій сфері особливо виразно простежується, як міжнародне публічне право створює рамкові умови для ефективного функціонування міжнародного приватного права [10, с. 123].

Крім того, сучасний розвиток цифрових технологій ставить нові виклики перед правовим регулюванням. Транскордонна електронна комерція, використання смарт-контрактів, захист персональних даних в інтернеті – усе це питання, що перебувають на межі приватного і публічного міжнародного права. Так, Регламент ЄС із захисту даних (GDPR) має безпосередній вплив на діяльність українських компаній, які працюють із громадянами ЄС, що свідчить про транснаціональний характер правового регулювання та зростання взаємозалежності між правовими системами.

Загалом, дослідження сучасних проблем співвідношення міжнародного приватного і міжнародного публічного права демонструє, що жодна з цих галузей не може існувати у відриві від іншої. Вони взаємно формують правове середовище: міжнародне публічне право визначає базові принципи та стандарти, тоді як міжнародне приватне право адаптує їх до конкретних правовідносин за участю приватних суб'єктів. Саме в цій точці перетину закладається основа для ефективного функціонування глобальної правової системи, що є вкрай актуальним в умовах постійної інтеграції України у світовий правовий простір.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що співвідношення міжнародного публічного та міжнародного приватного права не можна розглядати у вузькому контексті традиційного їх розмежування. В умовах глобалізації та трансформації міжнародних відносин вони дедалі більше взаємодіють і формують комплексну систему регулювання. Класичний підхід, за яким міжнародне публічне право охоплює лише сферу відносин між державами та міжнародними організаціями, а міжнародне приватне

право – лише відносини з іноземним елементом за участю фізичних та юридичних осіб, нині виявляється недостатнім для пояснення багатоманіття правових процесів.

По-перше, аналіз практики показує, що інститути публічного міжнародного права безпосередньо впливають на приватноправові відносини. Так, імплементація міжнародних договорів у сфері прав людини призводить до зміни підходів національних судів у вирішенні спорів, що виникають між приватними суб'єктами. Зокрема, рішення Європейського суду з прав людини формують стандарти захисту прав, які застосовуються у цивільних і трудових процесах.

По-друге, розвиток міжнародної торгівлі, інвестиційної діяльності та функціонування транснаціональних корпорацій показує, що приватне право неможливо ефективно застосовувати без урахування публічноправових засад. Механізми міжнародного арбітражу чи врегулювання інвестиційних спорів постійно стикаються з питаннями державного імунітету, захисту суверенітету та дотримання міжнародних зобов'язань держави.

По-третє, проблеми юрисдикції та визначення застосовного права демонструють, що сфера колізійного регулювання неминуче перетинається з імперативними нормами публічного міжнародного права. Таким чином, формування єдиних універсальних стандартів стає необхідною умовою ефективного функціонування міжнародної правової системи.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у доведенні того, що міжнародне публічне і міжнародне приватне право необхідно розглядати не як ізольовані, а як взаємодоповнюючі галузі. Взаємозалежність між ними визначає напрями розвитку сучасної міжнародної правотворчості та практики правозастосування.

Важливим завданням на майбутнє є гармонізація норм обох галузей права. Це передбачає:

- посилення ролі універсальних міжнародних стандартів, які будуть однаково впроваджуватися як у публічноправових, так і в приватноправових відносинах;
- розширення договірної бази, особливо у сфері міжнародної торгівлі, інвестицій та захисту прав людини;
- розвиток механізмів взаємного визнання і виконання рішень судів та арбітражів, що дозволить мінімізувати конфлікти юрисдикцій;
- удосконалення національних правових систем, зокрема шляхом уніфікації колізійних

норм і механізмів імплементації міжнародних договорів.

Зроблений аналіз свідчить, що без взаємодії міжнародного публічного і міжнародного приватного права неможливе забезпечення стабільності міжнародного правопорядку. Вони не протиставляються одне одному, а взаємно підсилюють та збагачують зміст правового регулювання. Саме у поєднанні двох галузей криється потенціал для ефективної відповіді на виклики сучасності – від глобалізації економіки до захисту прав людини в транскордонному вимірі.

Отже, співвідношення міжнародного публічного та міжнародного приватного права потребує не лише доктринального осмислення, а й вироблення нових практичних механізмів, спрямованих на гармонізацію та взаємне доповнення. Перспективи подальших досліджень варто вбачати у розробці моделей інтеграції цих двох галузей у єдиний цілісний підхід, що дозволить ефективніше вирішувати колізійні питання і забезпечувати баланс між інтересами держав, міжнародних організацій та приватних суб'єктів права.

Література:

1. Закон України «Про міжнародне приватне право». Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 29.09.2025 р.).
2. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України: монографія / Акуленко В.І., Андреасян Г.А., Білоричський Г.О. та ін.; за ред. В.Н. Денисова. Київ: Юстиніан, 2006. 672 с.
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 29.09.2025 р.).
4. Борисевич С. О. Критерії розмежування публічного і приватного права. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nrzd/2011_2/1.pdf (дата звернення 29.09.2025 р.).
5. Гречка Т. А. Правова природа міжнародного приватного права і його місце в правовій системі України. Держава і право: збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». Київ. 2011. С. 303–309.
6. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ : Фенікс, 2018. 762 с.
7. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом. *Юридична газета*. № 17. 2004. 18 с.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.09.2025).
9. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом. *Юридична газета*. № 17, 2004. 22 с.
10. Боднар К. П. Особливості правової природи арбітражних механізмів міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (ІКСІД) : дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.11. Київ, 2016. 213 с.

Дата надходження статті: 25.09.2025

Дата прийняття статті: 24.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025